Georgi Gospodinov - Ksenija Marković

Georgi Gospodinov - Četiri priče / s bugarskog prevela Ksenija Marković

Muha u pisoaru

U jednom njemačkom toaletu, muškom, podrazumijeva se, pisoari su izgledali ovako: uglancani do visokoga sjaja, to je jasno, ali u sredini svakog – po jedna muha. U prvom trenutku povlačiš se s gađenjem, poslije vidiš da je muha nacrtana. Potpuni realizam. Ta muha je tamo ispunjavala najmanje dvije zadaće. Prvo, ona je, s apsolutnom neumješnošću, trebala istaknuti svu sterilnost njemačkog toaleta, osobito pisoara.

Druga funkcija, zainteresirao sam se i shvatio, bila je očito praktična. Muškarac pred pisoarom mora imati nekakav objekt koji može ciljati. Muha je dobra meta, provokator, cilj koji muškarac nesvjesno želi pogoditi. I posredovanjem jednostavnog dvojnog sistema “meta – poražavanje mete” vjerojatnost rasijane paljbe izvan pisoara višestruko se smanjuje. Tako je i muha naciljana i toalet čist. I muškarac zadovoljan.

Sve se to može dogoditi samo u njemačkom toaletu u kojemu je muha nacrtana. A što ako smo u toaletu na Balkanu?! (Tu ih nazivaju kenjarama – što je točno.) Prvo, muha ima više od jedne. Drugo, žive su. I treće, ne stoje na mjestu.

Tu završava priča, jer gadljivim čitateljima postaje slabo, dame se osjećaju zanemarenima, a analogije se pretvaraju u alegorije. Nijedna priča nije više nevina.

Božićna duša jedne svinje

Tu, s tanke grane šljive mogu mirno promatrati kako razjarene kokoške kljucaju halapljivo moju, još uvijek toplu, do crnila usirenu, krv. Krotke, inače dvorišne, kokoške s kojima sam do jutros dijelio jedno smetlište. Pravi lešinari, preobraženi luciferi i domaći vampiri. Trebalo bi mi već biti svejedno.

eISSN 1847-7755; doi: 10.15291/sic/1.1.lt.2

Ležim (ne ja, nego moje tijelo, moram se naviknuti) u prljavome snijegu, do samoga svinjca i krv mi se upija u bjelinu. Jedna smrt može biti i fina. Nož mi još stoji skoro do drška zabijen u grlu, strah ih je da ne ustanem. Jedan od kasapina upravo sad prepričava kako su prošle godine tako zavalili prase, a taj koji je trebao zabiti nož bio je nekako smotan i nije naciljao točno ono mjesto u grlu – kad je prase skočilo, počelo jurcati dvorištem, poobaralo kasapine, diglo na leđa uski svinjac i rušilo sve, kud god je prošlo, od smrti je bježalo i ništa ga nije moglo zaustaviti. Kad jedno prase bježi od smrti, ništa ga ne može zaustaviti, potvrdio je jedan od pomagača. Vlasnik je u toj frci uspio dograbiti vile i zabiti mu ih negdje iznad vrata. I bježalo je to prase, tako je grozno bježalo sa zabijenim vilama – poput zmaja.

Na tome me mjestu pogledaju, zapravo pogledaju moje tijelo koje po svemu sudeći nema namjeru ponoviti gornju priču.

Tu se umiješa onaj koji me hranio tijekom cijele godine, pruža kanu s vinom prvo glavnome kasapinu, potom ona prolazi preko svih, dovoljno okrvavljena. Žamor, šale, priče...

Nikad nisam vjerovala da jedna smrt može pričiniti takvo zadovoljstvo. Sad će mi odrezati uši – da bi ih prepekli na žaru: "To je prva i zato najukusnija meza." Potom će zagrmjeti let lampe, koža će mi pocrnjeti kao golemi kazan ovih koji su me cijele godine hranili. Zatim će me odozgo oprati snijegom, zatrpat će me vrećama, da se malko potparim, ostrugat će mi čekinju velikim nožem, opet će me oprati i namazati octom i solju (da mi duša nije tu, na šljivi, užasno bi me štipalo), počet će mi kidati kožu na tanke komadiće i glasno će je žvakati. Znam sve to, kao da se već tisuću puta dogodilo, osjećam to... ne znam kako to reći, kao s krvlju, iako u jednoj duši nema krvi. Toliko su nas klali zimi, pa ne može cijeli ovaj užas i ova krv ispariti tek tako. To je zapisano negdje.

Ha, umalo da se uplaših jedne vrane koja je sletjela na šljivu, očito je nanjušila moju krv dolje, ugruške koji su se već ohladili i u snijegu uvaljali. Pomislim, mogla bi kljucnuti i mene, ovako ušuškanu ovdje, jednu malu svinjsku dušicu. Zamislio sam je – vrana sa svinjskom dušom. Zapravo, lijepo mi je da mi je dano još ovih nekoliko sati na zemlji. Mogu mirno promatrati na samo nekoliko svinjskih repova od moga tijela kako me, zapravo ga, kasapin reže polako. Bože, uistinu imam izuzetne iznutrice. Kakva prsa, kakva slezena, pa moja tanka, poput serpentina uvijena, crijeva... Nikad nisam ni posumnjala da sam ovakva ljepota iznutra. Sigurna sam da je i ovaj što me trenutačno komada zadovoljan. Zapravo, zar je dopustivo da se jedna duša ushićuje nad

takvim truplom. Dobro, ipak sam duša zadnjih nekoliko sati. Za jednu malu dušu poput moje sve je vrlo nejasno i zanimljivo. Da, jednostavno, zanimljivo! Čudno je da ne osjećam nikakav gnjev prema onima dolje koji se brinu o mojim iznutricama. Oni su mi samo oslobodili dušu... kroz onu rupicu u grlu. Ne znam je li to što čine dobro ili loše. Jedna duša, još k tome svinjska, sigurno je već iznad tih stvari. Čak mi ih je donekle žao. Znam da imaju nekakav Pakao, mislim da ga upravo tako nazivaju, činili su grijeh ovdje, na zemlji. A klanje jedne svinje sigurno je grijeh. Iako o tim stvarima odlučuje drugi.

Pretpostavljam da je boravak u Paklu nešto privremeno, da su to neke procedure pročišćavanja zbog njihovih ljudskih grijeha, kako bi otamo izašli nevini, poput netom rođenih praščića. Možda isto što su oni činili na zemlji, u Paklu se čini nad njima. Vjerojatno će moj kasapin biti zaklan. Odrezat će mu uši, prepeći će ih na žaru, ofuriti ga, razrezati – i to je to. Ne znam jesu li su mu iznutrice tako lijepe. Nije bog zna kako strašno, boli samo pri prvom zabijanju noža. Ali ipak mi je žao. Njih sigurno boli više. Čula sam kraj svinjca dok su prepričavali jednu priču (ne znam zašto misle da svinje ništa ne čuju, iako je očigledno da su nam uši nekoliko puta veće od njihovih.) Priča je o tome kako je onomad prvi iz njihova roda pojeo greškom jednu jabuku, koju ni u kom slučaju nije smio pojesti. Naokolo je bilo čega sve ne za pojesti, bio je to istinski raj, ali taj je uzeo baš tu jabuku. Zbog gluposti – nešto što jedna svinja nikad ne bi učinila. I otada su počele nesreće za cijeli njihov rod. Zbog jedne jabuke. Bezvezna priča po meni. I vrlo nepouzdana ako se imaju u vidu hrpe jabuka, istina, gnjilih, koje sam ja pojela za svoga vedrog svinjskog života. Otada je raj sigurno rezerviran samo za životinje. Samo za životinje. Inače bi bilo pretjerano mnogo klanja i krvi.

Osjećam se tako lagano... Kad bih se pustila sa šljive, sigurno bih poletjela.

Kristin koja maše iz vlaka

Tako je odlučila – mahati svima.

Vlak je prolazio kroz Srednju Europu, negdje iza Tatri, kroz cijelo slavenstvo pejzaža, kroz duge nizove pokošene djeteline, maslačaka i ivančica. Mak oko tračnica je poludio. Imao sam osjećaj da se sve srednjoeuropske željezničke kompanije izdržavaju uglavnom od prodaje opijuma. Sunce je već zalazilo, a zalazak u tim ravnicama obećavao je da će biti beskrajan, dok je Kristin, nagnuta na

prozoru, bljeskala poput staniola. Prođe mi kroz glavu da prema nekima samo jedan zamah leptira krilima može promijeniti svijet.

Okrenula se i izjavila da ona nije leptir… a još manje od staniola. Ponekad je zaista imala zadivljujuće sposobnosti. Nagnula se opet van i počela energično mahati rukom nekakvom starijem seljaku i Srednjoeuropljaninu istovremeno. Čovjek ju je primijetio, zbunio se na trenutak, učinilo mi se da se čak sramežljivo osvrnuo oko sebe i odvratio joj pozdrav.

"E", okrenu se ponovo Kristin, "mislim da sam ga stvarno obradovala."

"Stvarno si se natresla u njegov život", odvratio sam. "Zamisli sad kako se taj muškarac vraća kući svojoj ostarjeloj i dovoljno napornoj ženi, nabacuje sijeno na magare, dvije šake kaše na prase, bira ovce i sjeda na iskrivljeno sjedalo od kamiona ispred kuće. I cijelo vrijeme, zamisli samo, ti mu ne izlaziš iz glave. A povrh svega, užasno ga podsjećaš na nekakvu ženu koju je potisnuo toliko duboko u svome sjećanju da si nije dopuštao misliti o njoj već 38 godina. I što više misli i ispija mastiku, jer u međuvremenu je uzeo bocu, to mu jasnije postaje kako je sve prošlo pokraj njega, baš kao ovaj vlak. Jednostavno, ovdje se vlakovi ne zaustavljaju, u prokletom, malom životu, prljavožutom poput ispišanog zida kolodvorskog zahoda. I upravo sad na prag izlazi njegova žena u izblijedjelom ogrtaču na ružičaste cvjetiće i govori mu da se prestane nalijevati i da dođe na večeru, a on je ne gleda i toliko mu je krivo da mu se čak ne da ni pogoditi je bocom. I sada kao da se onaj isti vlak otprije 38 godina vraća vrlo sporo i prolazi iznad njega. Grozno sporo."

Osjetio sam da mi mašta skuplja nekakvu sadističku inerciju i ušutio sam. Kristin se skupila na sjedalu do prozora i gledala me gotovo uplašeno.

"Ti to ozbiljno govoriš?"

"Upozorio sam te. Ne možeš se miješati u živote ljudi čak ni jednim mahanjem ruke. Ponekad, ne želeći, pretvaraš se u njihovu sudbinu. "

"Gluposti. Odvratno je da sve pretvaraš u neke priče."

I da bi pokazala koliko je uvjerena u svoje riječi, okrenula se demonstrativno prema prozoru i namjerno mahnula jednom nadzorniku pruge koji je mirno zastao u svojoj pomalo širokoj uniformi kraj vlaka koji je prolazio. Nadzornik je ostao sav tako strog, samo je izražajno podignuo obrve i dok god je mogao, pogledom je pratio Kristin koja je mahala.

Siguran sam da je makar nekoliko minuta nakon toga nastavio stajati tako u istoj pozi, s glavom jako okrenutom u lijevo. Kristin je uistinu izgledala neodražena u sumraku koji ionako ne završava.

"Zašto mi on nije odvratio, ha?"

U njezinu se glasu osjetila takva uvrijeđenost, a u očima optužba, kao da sam ja držao odgovor skriven u samo meni poznatoj priči. Objasnio sam joj da je on trenutno na radnom mjestu, a strojovođa bi njegovo mahanje mogao protumačiti na sasvim drugačiji način.

"Usprkos svemu, svidjela si mu se", dometnuo sam, "i sa sigurnošću mogu reći da se jedva suzdržao da ti ne mahne."

Ovdje je ona napravila nekakavu facu koja je trebala izraziti krajnju nezainteresiranost time da li se nekom nadzorniku svidjela ili nije. Ali ubrzo je dobacila, kao usput: "Ipak, ako sam mu se toliko svidjela, mogao mi je odvratiti, kao da bi ga to nešto koštalo."

"Siguran sam da mu je već žao. Zamisli samo da se nije suzdržao i da se razmahao kao…" Htio sam reći kao “klaun”, ali to bi je uvrijedilo pa sam pažljivo nastavio. "Strojovođa bi to mahanje odmah protumačio Bog zna kako. Možda bi promijenio kolosijek i mi bismo sad letjeli prema nekom vlaku iz suprotnoga smjera. I tako bi tvoj nadzornik izgubio svaku šansu da te ponovno sretne. Pretpostavljam da mu je sve to u sekundi prošlo kroz glavu i zaustavilo ga."

Ova verzija joj se naročito svidjela, ali ona je očekivala da čuje cijelu priču.

"Ali nemoj pokušavati da mi provučeš one grozote kao prošli put."

Umirio sam je da je tu priča potpuno drugačija i ovaj put se umiješala sasvim sretno u sudbinu mladoga nadzornika. Bio sam prinuđen prepričavati nadugo i naširoko kako od tog trenutka za njega niti jedan vlak neće biti prosto vlak, već vjesnik nečeg najljepšeg što je vidio u svome životu. I kako će svi putnici odsad pa nadalje gledati zaljubljenog nadzornika koji šara pogledom po prozorima vlakova u odlasku…

Dok je slušala priču, Kristin je propustila umiješati se u sudbinu mlade obitelji s dječjim kolicima, tri cigančića koji su mahali uzbuđeno kraj neke rampe, jedne bake i dva psa.

Neprihvaćeni svijet

Sjećam se dobro prve stvari na koju sam pomislio prelazeći (po prvi put u životu) prag pariške "Svete Bogorodice". "Ovdje bi sada trebala biti moja baka…" Stoljeće je istjecalo u svojoj posljednjoj godini, pretovarenoj proročanstvima i neostvarenim apokalipsama. Sjećam se kako je baka prije nekih tridesetak godina jadikovala da će svijet svršiti 2000. godine. Računao sam da ću tada, iz moje devetogodišnje perspektive, imati trideset i tri godine i biti star i nisam se puno plašio. Baka, pokoj joj duši, umrla je točno te 2000. godine, nekoliko mjeseci prije moga prvog putovanja u Pariz. Ponekad je kraj svijeta, stoljeća i tisućljeća uistinu nešto osobno.

Ali ovo je priča o nečemu drugom. U vrijeme kad je za mene "pariška Sveta Bogorodica" još postojala jedino kao knjiga, bilo mi je devet godina, čitao sam ushićeno baki pojedine stranice, ona je coktala jezikom, što je pojačavalo zadovoljstvo mojim čitanjem, i tada sam joj čvrsto obećao da ću je jednog dana odvesti u Pariz da zajedno vidimo katedralu.

Ako ona uistinu postoji. Tridesetak godina kasnije stajao sam u hladnom polumraku i bilo mi je jasno da sve to gledam i zbog svoje bake. Nisam je uspio dovesti i sad sam sve gledao kroz još jedne oči, njezine. Pokušao sam osjećaj krivice zavarati mišlju da se njoj ova katedrala u stvarnosti nikako ne bi svidjela. Zamislio sam kako stoji do mene, sva u crnom, s rupcem, sitna, slaba, uplašena čudovišnim prostranstvom. Njezin Bog nije živio ovdje. On je bio obični djeda Bogo, starac poput nje i živio je u seoskoj crkvici, gdje je moja baka išla svaki dan, maloj, toploj, pomaljanoj, s nekoliko zadimljenih ikona. Tako sam se umirivao, ali znao sam da to ne mijenja moje propušteno obećanje i još jednu neostvarenu želju moje bake da putuje. Cijeli svoj život ostala je između zidova svoje seoske kuće. Istina je da ih nikada nije uspjela napustiti. Ali je ispitivala svakoga tko je išao do susjednoga sela ili grada (kamo drugo da putuješ u ono, ili pak u ovo doba?), da joj prepričava u najveće detalje.

Zapravo, jednom joj se dogodilo jedno putovanje do mora, ali ustvari vrlo nesretno. Jedne jeseni, nakon skupljanja ljetine i tamo nekih sakupljanja prekomjernih postotaka norme, nagradiše ih jednodnevnom ekskurzijom do mora. Malo je bilo onih koji su ga već vidjeli. Nakrcali su cijelu žensku brigadu na prikolicu kamiona koji ih je inače vozio u polje. Istovarili su ih direktno na plaži. Mogu si ih zamisliti, odjevene u najnoviju odjeću i pregače, strogo zakopčane do gore, zabrinute i

zbunjene golim tijelima ljudi na plaži. Mojoj baki, samo kad je vidjela tu "veliku vodu" kako se ljulja pred njezinim očima, trenutno je pozlilo. I tako je ostala, odjevena u crnu robu, s rupcem na glavi, okrenuta leđima moru na karoseriji seoskoga kamiona.

Negdje krajem 50-ih godina već minuloga stoljeća moj otac, tada mladić od nekih petnaest ili šesnaest godina, čvrsto je odlučio putovati po svijetu. Nagutao se avanturističkih romana, većinom objavljenih prije komunizma i jednoga dana objavio mojoj baki da želi vidjeti svijet, nepoznate zemlje i uopće da želi napustiti selo. Moj otac nije ni pretpostavljao da je svijet o kojemu je toliko maštao 50-ih godina bio zaključan s obje strane vrata. Ne možeš ni izaći otamo, ni ući unutra. Veliki svijet se skupio u jedan socijalistički logor. To kao prvo, a kao drugo – i za maj mali logor moja baka nije imala novca. Ona je sa svoje strane opet umirivala oca sljedećim riječima utjehe koje svakako zaslužuju pažnju. Savjetovala mu je da pričeka malo, dok ne postane vojnik, i davala mu primjer moga djeda. Pričala mu je kako je on tako obišao pola svijeta. Mislila je na Srbiju i Mađarsku, konkretnije nekoliko određenih mjesta za vrijeme II. svjetskog rata, u kojemu je moj djed sudjelovao. To je bilo njegovo obilaženje pola svijeta za cijeli život. Ali naivna utjeha ili predskazanje moje bake nije se dogodilo i otac, hvala Bogu, nije uspio vidjeti svijet kao vojnik.

Vidio je svijet kasnije, sedamdesetih, našavši se u jednoj grupi za Finsku. Uključili ga u posljednji trenutak jer se netko od predviđenih za putovanje razbolio. Dopustili su mu da se opskrbi nevjerojatnom sumom od pet dolara (slovima pet) za boravak tamo – toliko su kod nas dopuštali u to vrijeme. Zamisliti bugarsku grupu koja cijeli tjedan obilazi Helsinki s pet dolara u džepu i izračunajte koliko muzeja, galerija i kavana su posjetili. Naravno, i moj otac je kao i svih drugi nosio legalno jednu bocu konjaka i dvije-tri kutije cigareta Stjuardesa. Uz mnogo srama uspio ih je zamijeniti za komad platna za moju majku i šest zelenih finskih čaša koje su još uvijek u upotrebi.

Svatko, tko je u to doba putovao u inozemstvo, može ispričati hrpu priča u kojima se sram i smijeh prelijevaju jedan u drugi. Otprilike otad je ona priča koja se uvijek kazuje ispod glasa a koja govori da smo mi ovdje sretni jer ne znamo koliko smo nesretni. Zadovoljstvo i poniženje da si Bugarin u inozemstvu za vrijeme socijalizma dio je tajne i traumatične osobne bugarske povijesti koja drijema nenapisana.

Ima i drugi dio – o onima koji su maštali svijet i nikada ga nisu vidjeli. Ni tada, ni prije, ni poslije.

Zato sada, kad putujem, gledam očima nekoliko generacija bliskih mi ljudi. Nekih od njih već nema i moram skupljati priče jer će jednog dana poželjeti da im ih ispričam.

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License